

САМУР

№ 3 (357) 2023-йисан 28-апрель

Онлайн

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samuronline.com

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

ЦИЙИ РЕХЪ

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван талукъ серенжемдив къадайвал, Евлах-Закъатала-Гуржистандихъ галаз (150 км) сергъят-Алибад-Бегъметли-Куьрдемир-Закъатала райондин Лагъиж рехъ тухун къарардиз къачунва. И кар къилиз акъудун патал Азербайжандин Автомобилдин Рекъерин Агентстводиз 6,7 миллион манат пул чара авунва. Цийи рекъикай 4 хуьруьн 19 агъзур агъалийрини менфят къачуда.

Россиядин Коми, Саха (Якутия), Марий Эл хътин республикайра чкадин члалариз гьукуматдин члаларин статус ганва ва абур мажбури чирна кланзава. Гьакл ятлани чкадин гьукуматри и кардал гьалтайла герек тир къайгъударвал къалурзавач. Дидед члал кваз къазвачир бюрократри юкъван мектебра хайи члалаз басрухар гуз, сятар тлимиларзава.

ЧЛАЛАН ПАТАХЪАЙ ЖЕНГ

Россиядин Коми, Саха (Якутия), Марий Эл хътин республикайра чкадин члалариз гьукуматдин члаларин статус ганва

ва абур мажбури чирна кланзава. Гьакл ятлани чкадин гьукуматри и кардал гьалтайла герек тир къайгъударвал къалурзавач. Дидед члал кваз къазвачир бюрократри юкъван мектебра хайи члалаз басрухар гуз, сятар тлимиларзава.

Мордовияда мушкан ва эрзян члалар гьугъуьллуздак чирзава. Карелияда карел члал мужбури туширди яз гьисабзава ва гзаф мектебра хайи члалан тарсар гузвач.

Гзаф халкъар яшамин жезвай Дагъустан, Чеченистан, Ингушетия, Тува хътин республикайра чкадин члалариз гьукуматдин члаларин статус ганва ва абур мажбури чирна кланзава.

Винидихъ тварар къур бязи республикайрин агъалияр хайи члалахъ авсиятда арадал атанвай гьаларихъ галаз рази туш. Комидин бязи районрин агъалийри дидед члалан тарсарин сятар тлимиларзавай чиновникриз жаза гун тлалабзава. Мордовияда яшамин жезвай мушканарни эрзянар гьукуматди чпин члалариз официальный статус гурай

лугъуз гьикъван вахт я чиновникрихъ галаз женгина аваз. И члалар юкъван мектебра чирна кланзавай мажбури члаларин сиягъдик кутун патал чкадин халкъари датлана алахъунар ийизва.

Дагъустандин Докъузпара райондин Къалажух хуьр

ЧАКАЙ ВУЧ КХЪЕНАЙ?

1902-йисан шолдиз Бакудин савдагар Александр Абгарович Адамован такъатралди чапдай акъуднавай «Ежегодник» къватгалдин 2 лагъай нумра Бакудин урус гимназиядин курсантрин 1900-йисан шолдиз Шагъ дагъдиз авур сиягъатдиз бахшинава. Ина Кцларин лезги хуьрерикай курсантрин кьейдер ганва. Кватгалда тварар къунвай 14 хуьруькай 2 амач. Худатай Кцлариз фидай рекъин 18 лагъай километрда авай Дубур ва Кцлариз агакъиз 20 километр амаз кутунвай Паласа хуьрер.

Курсантрин лезги хуьрерин агъалийрикай, ана яшамин жезвай инсанри мугъманриз члехи гьуьрмет авуникай, лезги адетрикай, мисклинрикай ва мектебрикай кхъенвай кьейдер гзаф маррагълу я. Агъадихъ чна са курсантдин кьейдер гузва.

Бедел Гъажиев: «Кузуниз атайла зун мягътел хъана амукъна. И члехи дагъдин хуьре вишелей гзаф къвалер ава. Квалер са жергеда эцигнава, куьчяр дуьзбур я. Хуьре мисклин, мектеб ва са шумуд цин регъв ава. Зун мектебдихъ галаз марагълу хъана. Ина тарс гузвай лезги эфендиди зун хъсандиз къабулна. Адаз са шумуд члал – татар (азербайжан), араб, фарс ва урус члалар чизвай. Мектебдин чилиз халичар эклянавай. Цлал кьве шикил алай. Шамилан урусрихъ галаз женг ва урусринни туьркверин дяве къалурзавай шикилар. Эфендидиз аялрин арада члехи гьуьрмет авайди гьасятда чир жеда...»

Лезги хуьрера агъсакъалриз вирида гьуьрмет ийида. Хуьреравай гадаяр къакъан буйдин, гьаркъуь къуьнерин, балкандикай ва тфенгдикай члехи бажарагъдивди менфят къачузвай игитар я. Лезги рушар чина хъвер авай иер диегълияр я.

Мектебдин эфендиди заз лезгийрин адетрикай суьгъбетар авуна. Мехъерикай авур ихтилат иллаки марагълу тир. Нишандин юкъуз гадади вичин мукъва-къилияр къватлна фекъидиз эверда. Ахпа гьар патай са агъсакъал хкудда. И итимри рехъ-руьшт рахада, яни гадади рушан къвализ вуч затлар тухвана кланатла тайинарда. Шартлар са акъван заланбур жедач. Гадади виш манат пул ва куьлуь-шуьлуь шейэр тухвана кланда.

Муькуь шартл гададизни рушаз чеб са-садаз клан хъун я. Эгер садаз кланз, муькуьдаз клан тийиз хъайитла, агъсакъалри и кар хевдач. Гъавилай члехибур куьведанни разивал къачун герек я. И шартлариз амал авуна, пуд лагъай шартл кваз такъуртла, мехъерар жедач. Им лезгийриз хас къилин шартл я. Гадади рушан къвализ туплал ракъурдайдалай са шумуд югъ вилик хуьруьн кьерехда вичин дустар къватлда. Рушни вичин таяр-туьшер галаз иниз къведа. Гадади балкандал акъахна чамарарда. Ада йигиндиз физвай шивдилай агъуз хъана чиле акурнавай хкар ялна кланяй акъудда, ахпа хенжелдив таран хел атлана гадарда. Гадайрив агакъайла хкадарна балкандилай эвичида. Тфенгдив хейлин аралудак тунвай къван нишан къада. Гада имтигъандай хъсандиз акъатайла, руш адан балкандив эгечида, вичи хранвай гьвечли халича пурарал туна ам гьалда. Ахпа гададин тфенг къачуна цавуз гуьлле гуда. Гадайрини рушари манияр лугъуда. Им акл лагъай члал я хьи, гада игитвилер квайди, рушни жуьрэтлуди я.

Мехъерилай вилик гадади рушан къвализ са балклан, са хенжел ва са тфенг ракъурда. Гъа и кардалди гадади лугъузва: «Зун и затларин иеси я ва за абурун куьмекдалди чи чилни намус хуьзва. Зун кьейитла, вуна и кар давамарна кланда».

Къавум жезвай ксар чпин арада рази хъайидалай куьлуьхъ гадади туплал ракъурнавайди малумарда ва хайибур ру жегъилриз хушбахтвал тлалабда. Гъа инал мехъерин югъ тайинарда ва межлисда къватл хъанвайбурун гьар садаз са стакан шуьрбет гуда. Шуьрбет хъвайибур лугъуда: «Чамни свас чеб чпин арада и шуьрбет хъиз ширин хуьрай». Межлисра пиянардай шейэр жедач. Мехъерин юкъуз чамра вичин дустариз – игитриз эверда. Абуру шадвилер, гьаклни къуршахар къаз акъажунар ийида. Ахпа гьидавай тфенгдив дуьз нишан къаз жедадла килигда. Эхирни балкланар гьализ гьуьжетарда. Гъи жегъилдин шив мензилдив фад агакъайтла, гьадаз чамра пишкеш яз пуд юкл яру ипекдин парча вугуда. Жегъилди гъа ипек вичи балкландин фиридал арушна пудра хуьрелай цлар ягъада ва виридаз вичи пишкеш къачунвайди малумарда.

Мехъерин пуд лагъай юкъуз гъа игитар чпин балкланраллаз рушан къвализ фида. Гъалиб хъайи жегъилдин балкандаллаз свас гьида. Свас гададин къвализ агакъайла гьаятдин варарин сиве гьер туквада. Свас ивидиз куьул гана кьенез гъахъда. Ахпа чамра са къакъан чкадал акъахна вичин дустариз разивал къалурда. Идалай гьуьгъуьниз чамра свас гъайи гадайрал ич, я тахъайтла, члехи шекердин клус вегьеда. Гъида ам къуртла, чамрав вахкуда. Эвезда чамра адаз пишкеш яз пул ва я балклан вугуда».

Мехъерин пуд лагъай юкъуз гъа игитар чпин балкланраллаз рушан къвализ фида. Гъалиб хъайи жегъилдин балкандаллаз свас гьида. Свас гададин къвализ агакъайла гьаятдин варарин сиве гьер туквада. Свас ивидиз куьул гана кьенез гъахъда. Ахпа чамра са къакъан чкадал акъахна вичин дустариз разивал къалурда. Идалай гьуьгъуьниз чамра свас гъайи гадайрал ич, я тахъайтла, члехи шекердин клус вегьеда. Гъида ам къуртла, чамрав вахкуда. Эвезда чамра адаз пишкеш яз пул ва я балклан вугуда».

«Ежегодник». Баку, 1902. №2, с.75

ЦИЙИ ГАФАР ГЫИКИ ТУЬКЮЪРЗАВА?

И суалдин жавабдихъ гелкъведайла зи риклел гьасятда машгъур алим А.М.Газов-Гинзберган гафар хкведа. Ада кхъенай: «Инсаният вилик финихъ галаз алакьалу яз гьихътин цийи манаяр аради атайтани, абур паталди цийи гафар члала авай материалдин бинедаллаз туькюьр жеда. А гафар члала менфят къачузвай дибрикай аради гъана кланзава. Тебии тушир, вичи-вичиз фикирна туькюьрнавай дибрикай аради гъайи гафари члалав къадач».

Авайвал лугъун хьи, и къайда вилик хуьн тавуртла, гьатта машгъур члалан алмир туькюьрай гафарни члала гьатдач. Цийи гафар аради гъун чи кхъизвайбуруз адет хъанва. Бязи вахтара авторри, вичиз хабарни авачиз, цийи гафар туькюьрзава. Амма аради атай цийиб-гаф садазни герек авачирди жезва. Чи фикирдай, агъадихъ гузвай текстина гьалтзавай *гьамамхана* гьахътинбурукай сад я: *Эхирдай вири гьамамханайриз фида*. А.Омаров. Сувар чи девлет я.

Низ герек тир инал я-я-яргъи, «къве мертебадин» гьамамхана, лезги члала куьруь фадлай виридаз чизвай *гьамам* аваз-аваз?

Хъсан мисаларни тими авач. Санал кваллахзавай, сад хътин фикиррал алай къве шаирди гъа са хесетар квай итимдал къве твар эцигзава: *Вучиз ятлани хайи члалан «папатI» гаф туна «арвадбаз», «къанатI» туна «аннамаз»... гафарикай менфят къачузва*. Седакъет Керимова. Катран мука кард жеда.

КичIерхъандиз, Тапархъандиз... Папархъандиз, Лезги лугъуз дамаздани? Муьзеффер Меликмамедов. Саврухди хъиз къалзава за.

Зи фикирдалди, къве гафункини («папатI» ва «папархъан») «кандидатвилай экъечIна» лезги члалан гьар жуьредин къайдайра ишлемишдай мумкинвал ава.

Риклин гиссерни, члалан кьейдерни сад хъайила...

Риклин гиссерни, члалан кьейдерни сад хъана туькюьрзавай гафари клелзавайдан, яб гузвайдан риклик

Алимдин кьейдер

шад гиссер кутада. А гафар ишлемишиз клан жеда. И барадай зи риклел Седакъет Керимовади туькюьрай лезги рушарин хас тварар къезва: ИЕРА, ЛЕЗГИНА, ЛЕЗГИЯ, ШАДИЯ.

Аквадай гьаларай, ИЕР, ИЕРА гафарин иервал акъван таъсирлуди я хьи, и мукъварал Магъачкъала шегьердин Агъасиеван куьчеда иер шейэр гудай туьквендин твар «ИЕР» тирди а дараматдин цлал иер гьарфаралди кхъенва.

Яру пайдах Алемав гва

Эгер чна чаз, – цийи гафар виридалайни гзаф ни аради гъана, – лагъай суал гайитла, мумкин я гзафбуру сифтени-сифте Азиз Алеман твар къада. Дугьриданни, XX асирдин юкварилай къедалди шаирди вишералди гафар, гафарин ибараяр теснифна: *Дуьнья-ябег, гьвашуьсте, гьалгъанар, мичIем, мичIикIе, зуракъ, шабагъ...*

Дугъри я, шаирди члалан сесера, члалан гафара вирибурувай къатлуниз тежер рангарни аквада... ванерни къведа. Амма заз Алеман шиирра авай вири гафар вири халкъдив, рагъ алай югъ хъиз агакъна кланзава.

Цийи гафар арадал къезвайди яни, тахъайтла – гъизвайди?

И суалди къве жаваб гуз жеда: цийи гафар арадал къезвай дуьшуьшарни ава, цийи гафар арадал гъизвайбуруни. Чи члалан устларикай Агъед Агъаева, Мердали Жалилова, Седакъет Керимовади, Муьзеффер Меликмамедова ва масабур арадал гъизвай гафар вири халкъдивай къабулиз жедай, чи эдебият члала менфят къачуна кланзавай гафар я.

Седакъетан «аклац», «алклац», «галклац», «варзаван», «кваллинви», «Иера», «Лезгина», «Лезгийт», «Шадия», «макъамчи» хътин гафар, Муьзефферан «эрекьистан», «къайлапан», «вакIархъан», «тапархъан», «ватанпересвилелди», «эгъливал», «дуьнья-

къатун», «кичIерхъан», «хатахъан», «паякъул», «цингил», «чIарба», «ватансуз», «Эрекьхан», «тумубан», «фигъил» хътин гафар, абур сифте яз «Самур» газетдин чинриз акъудай «ацукъан», «везинлувал», «гереклу», «Гияра», «Лезгийт», «Кланият», «жуввал», «кваллахдар», «кхъираг», «къелемэгъли», «къугъварган», «лезгивал», «Мелей», «Ярана», «ПузкъелечI», «самарган», «сифтевал», «телегунуг», «фадвилелди», «чIугвар», «чарасузвиллин падеж» хътин гафари са гафни авачиз гележегда чи эдебият члала мягъкем чка къада.

Яргъа хъана кланда...

Тарихдин, эпосдин эсеррик цийи гафар кутуникай чун яргъа хъана кланда: *Са вахтар тир, гужлудаз кланзавай нез ажусуди. Са вахтар тир, рекъизвай Душманд вилик гужсузуди*. Ф.Къванцин гада.

И царара гьалтзавай *гужсузуди* лугъузвай гаф тарихдин гаф туш, ам, аквадай гьаларай, фольклордин текст чапдиз гъазурдайла, редакторди туькюьрайди, вичи гьасилнавайди я. Ихътин дуьшуьшар 17-18 асирдин инсандал къенин костюмар алукайдай я.

Агъмедулагъ ГУЬЛМЕГЪАМЕДОВ, академик

РЕДАКЦИЯДАЙ: 2015-йисуз вичин дуьнья дегишарай чи твар-ван авай алим, филологиядин илимрин доктор, профессор, Россиядин Тебии Илимрин Академиядин академик, Самур» газетдин чIехи дуст Агъмедулагъ Гуьлмегъамедова 2007-йисуз чав вугай и кьейдер а чIавуз чакай тарифдин гафар ава лугъуз чна газетдиз акъудначир. Бязи кьейдер алмиди вичин гъа йисуз Магъачкъалада чапдай акъудай «Неологиядиз гьахъун (ва я члала цийи гафарин месэляяр)» ктабдани ганва.

Гила шумудни са йисар алагдайла кьулухъ чна и кьейдер газетдиз акъудун дуьшуьшдин кар туш. Ака-тайвал цийи гафар туькюьрзавайбуру къвердавай пара жезва. Къуй абур и макъала клелна нетижа хкудрай.

ИМАМАТДИК РЕХНЕ КУТАЗВА

Эхиримжи вахтара са береда Имам Шамила туькюьрай Имаматдик рехне кутазвайбуру пайда хъанва. А чIаварин вакъайрикай герек тир чирвилер авачир ихътин ксариз имаматдикай авайвал малумат гана кланзава.

25 йисуз дагъви халкъарин азадвиллин гьерекатдиз регъбервал гайи Имам Шамила мусурманрин цийи гьукумат – Имамат туькюьрнай. Ана инсанрин ихтияррин барабарвал хуьн гьукуматдин сиясатдин къилин принцип тир. Имаматдин къиле имам авай, адан патавни меслятвиллин дуванхана кардик квай. Анал важиблу месэляяр гьалзавай. Шамила сифте яз суддин сад тир цийи кьурулушни аради гъанвай.

Имаматда угъривилин, ришветбазвиллин, пиянискавиллинни къалиянчивилин аксина къетIен женг чIугвазвай. Ина ивидин къисас вахчун къадагъа авунвай, адан чкадал тахсиркар жерме ийизвай.

Шамила Имамат мягъкемарун патал ина вичин къушун туькюьрна, яракъар (барут, тупар ва мсб.) акъудун тешкилна. Яракълу къуватрин чIехи пай халкъдин клеретрикай ибарат тир. Гьар цIуд кIвали са атлу гана кланзавай. Гьар са дагъви жегъил 15 йис тамам хъайида-лай кьулухъ аскервиллиз тухузвай.

Имаматда гзаф урус аскерар ва офи-

церарни яшамаш жезвай. Амма есирар яз ваъ. Дагъвийрин патаз гуьгъуьллуда-каз атанвайбуру гзаф тир. Имам Шамила абур вири азадбуру тирди малумарнай. Ада 1840-йисуз вичин набрал ракъурай са чарче икI кхъенай: «Чир хъухъ, чи патаз атанвай урусар чаз вафалу-буру я... Абуруз вири шартIар ва яшайишдин къулайвилер тешкил ая». Гуьгъуьнлай урусрикай гзафбуру исламдин къабулна, дагъви дишегълийрихъ галаз санал хизанар туькюьрнай.

Имамат гзаф миллетрин гьукумат тир. Ана и миллетрин векилар меслятдалди яшамаш жезвай.

Имаматда клелунин, чирвилер къачунин ва илим вилик тухунин рекъерай агалкъунар хъанвай. Мектебра сифте яз чара-чара халкъарин чIаларни чирзавай.

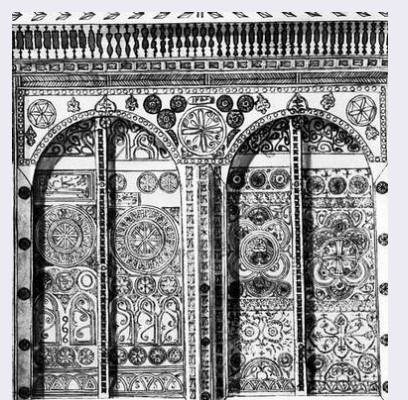
Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

ДЕГЪ ЧIАВАРИН ГУЬМБЕТ

Играми редакция! Зи чIехи буба Дагъустандин Ахцегъ райондай я. Ватандин ЧIехи дявдин вахтунда ам вичин хизанни галаз Магъачкъаладиз куьч хъанай. Ада заз гьамиша Ахцегъин тарифар ийидай. И мукъвара зун чIехи бубадин гафар риклел хкана Ахцегъ шегьердиз, анайни Кара-Куьре хуьруьз фена. И къадим хуьре авай тарихдин гуьмбетар акурла зун пагъ атлана амукъна. Иллаки X асирда эцигнавай мискIинди заз гзаф таъсирна. Магъачкъаладиз хтайла зун адан тарихар чириз алахъна ва чирни авуна. Гъавилияй за редакциядиз чар ракъурун къарардиз къачуна.

Кара-Куьре хуьре X асирда эцигнавай мискIин Дагъустандин археологиядин къадим гуьмбетрикай сад я. Адан сифтегъан эцигунрикай амайди 6 дестек я. Абурун гьар садан къакъанвал 3,6 метрдив агакъзава. И къуд пипIен дестекар чкадин къванерикай эцигнава ва винел пад сувагънава. Сувагъдал набататрин, геометриядин фигурайрин ва чкадин акунрин нехишар атланва.

Дестекрал алай араб кхъинар шумуд йис тир клелиз тежез.

Ахпа заз чир хъайивал, абур са шумуд йис инлай вилик чи машгъур алим, тарихдин илимрин доктор, профессор Амри Шихсаидова клелна къван. Ада кхъенвайвал, вири кхъинрин вини къиле Къурьандай гафар ава: «Я Аллагъдихъ ягъайбуру, Аллагъдикай кичIе хъухъ ва къуватлу гафлагъ».

Кхъинрин юкъва ихътин гафар ава: «Гъасанан хва Исгъакъа Аллагъдик умуд кутазава». Чи алмиди им я мискIин эцигай устIардин ва я дестекрал сувагъар ва нехишар авур касдин тIвар я лагъанай.

Шихкерим МУРАДОВ,
Дагъустан Республикадин
Магъачкъала шегьер

Q I S A S

YAXUD ÇAR HÖKUMƏTİNİN MƏNFUR PLANI

Tarix boyu yadellərə qarşı güclü müqavimət göstərdiyinə, öz azadlığı uğrunda qəhrəmancasına mübarizə apardığına görə əksər işğalçılar – xəzərlər, ərəblər, monqollar, farslar, ruslar və başqaları ləzgiləri yer üzündən yox etməyə çalışmış, lakin buna nail ola bilməmişlər. Sonuncular – çar müstəbidləri ləzgi xalqını yer üzündən silmək üçün ən amansız vasitələrə əl atmışlar.

Hələ XVIII əsrin əvvəllərində ləzgi sərkərdəsi Hacı Davud İran işğalçılarını Dağıstandan və Azərbaycandan qovub müstəqil dövlət yaratdığı ilk günlərdə Rusiya imperiyası ləzgiləri özünün düşməni hesab etmişdi. Hətta I Pyotr ləzgilərlə müttəfiqlik etdiyinə görə 1723-cü ilin aprelin 4-də Türkiyə ilə müharibəyə hazırlanmışdı (**Vax: ЦГАДА, ф. 248. Сенат и его учреждения. Кн. 54. 1891, с. 120-125**). Aprelin 9-da rus imperatoru İstanbuldakı rezidenti İ.İ.Neplyuyevə göndərmək üçün yazdığı məktubda bildirmişdi: “Əgər Porta (Türkiyə - red.) əbədi sülhün əvəzinə ləzgiləri, bizim açıq-aşkar düşmənlərimizi öz himayəsinə götürsə... biz də Portaya daxil olmayan, Xəzər dənizi sahilində yaşayan xalqları öz himayəmizə götürəcəyik (**Vax: Соловьев С.М. История России с древнейших времен. М., 1993. Кн. IX. Т. 17-18, с 398**).

Əslində I Pyotr ləzgiləri düşmən adlandırması təsadüfi deyildi. Çünki ləzgilər digər işğalçılarla olduğu kimi, rus işğalçılarına qarşı da ilk gündən mərdliklə vuruşurdular. Sübut üçün bir neçə tarixi məxəzə nəzər salmaq kifayətdir. Məşhur Azərbaycan jurnalisti və tarixçisi Rəşid bəy İsmayılov özünün 1923-cü ildə Bakıda çap etdirdiyi “Azərbaycan tarixi” kitabında yazmışdı: “Rusiya Qafqaza ayaq qoyar-qoymaz ləzgilər çar hökumətinə qarşı şuriş və üsyanda bulunurdular. Dağıstanlılara qarşı hökumət min dürlü zülm və təzyiqaat yapırdı. Müstəmləkət siyasətinin icrası üçün hökumət ləzgilərin torpaqlarını zəbt edib, mühacirlərə verirdi. Təqribən 60 sənə çar hökumətilə ləzgilərin mübarizə və müharibəsi davam etdi.

Ləzgilər Şeyx Şamili müqəddəs bir vücut və mürid tanıyaraq və ona səmimən itaət edərək muma iləyhin rəyasəti altında uzun müddət qərribə bir mətanətlə çar hökumətilə vuruşuyurdular (**Vax: Rəşid bəy İsmayılov. Azərbaycan tarixi. Bakı, 1993. Səh. 123**). Ləzgilərin son dərəcə mətanətlə və igidliklə vuruşduğunu çar generalları da etiraf etmişdilər.

ÇAR GENERALLARININ ETİRAFI

Qafqazda imperatorun qoşunları ilə hamıdan çox inadla və igidliklə döyüşən Küre və Quba ləzgiləri idi.

Дубровин Н. История войны и владычества русских на Кавказе. V т. 1887. С. 372

Adıgeylər və ləzgilər bütöv bir Qafqaz batalyonunun olduğu qalaları silahsız ələ keçirirdilər. Onlar top atəşlərinə, hamı bir nəfər kimi ölməyə hazır olan, son anda barıt anbarlarını partladaraq həlak olan cəsur rus əsgərlərinin süngülərinə qarşı cəsarətlə gedir, səngərləri və sipərləri öz cəsədləri ilə dolduraraq, müdafiəçilərlə birlikdə partlayışdan həlak olur, amma yenə qalanı ələ keçirirdilər.

R.A.Fadeyev, general-mayor, hərbi tarixçi

Ləzgilərin hərbi bacarığı onların qonşusu olan çəçenlərdən qat-qat üstündür... Onlar dərindən düşünür, ağıllı və düzgün mühakimə yürüdür, uzaqgörəndirlər. Hərbi əməliyyatları həmişə vəziyyəti və şəraiti yaxşı öyrəndikdən sonra həyata keçirirlər. Ləzgilərin hər hansı bir məntəqəsi təhlükə altında qalanda onlar gözlənilmədən əks tərəfdən mövqelərimizə basqın edir, daha zəif müdafiə olunan yerdən hücumu başlayır və beləliklə də bizi əsas qüvvələri oraya yönəltməyə məc-

bur edirlər. Mövqeləri müdafiə etmək cəhətdən imkanlarımızın məhdud olduğunu bilən kimi, ya eyni vaxtda bir neçə səmtdən hücumu keçir və yaxud elə yerdə peyda olurdular ki, orada onlara müqavimət göstərməyə gücümüz çatmırdı.

N.A.Okolnicıy, general-mayor

Ləzgilər yeri gəldikcə heç nədən qorxmadan bizimlə əlbəyaxa döyüşə girişdilər. Onların döyüşdə bizə göstərdiyi böyük təzyiq nəticəsində xeyli canlı qüvvəmiz itkiyə məruz qalırdı. Bu dəfəki döyüşdə bizim 12 zabitimiz, 147 nəfər kiçik rütbəli komandirimiz, həmçinin çoxlu sayda əsgərlərimiz və milisimiz həlak oldu... Ləzgilər hər dəfə əsgərlərimizi elə sıxışdırırdılar ki, sanki onların ucu-bucağı görünməyən qoşunları var idi. Onları əsir almaq mümkün deyildi. Bəzən əsir almaq istədiyimiz yaralı ləzgilər əlimizə keçməsinlər deyər xəncərlərini sinələrinə sancırdılar.

General-leytenant Fezenin raportundan (ЦГВИА, ф. ВУА, д. 6342, л. 74)

Tarixçilərin qeyd etdikləri kimi, Borodino döyüşlərinin qəhrəmanı general A.P.Yermolov da ləzgilərlə döyüşlərdə istəyinə nail ola bilməmiş, iki dəfə – 1820 və 1823-cü illərdə böyük qüvvə ilə onlara hücum etsə də, çoxlu itkilərə məruz qalmışdı. Həmin hadisələri qələmə almış rus tarixçisi N.A.Volkonskinin yazdığı kimi, general Yermolovun uğur qazana bilməməsinin başlıca səbəblərindən biri onun bu xalqın gücünü, nəyə qadir olduğunu yaxşı öyrənmədən, düzgün taktika seçmədən hücumu keçməsi olmuşdu... Generalın “yaxşı hərbi hazırlıq görmədən, necə gəldi döyüşdüyünü” imperator I Nikolay da qeyd etmişdi (**Vax: Кавказский сборник. Тифлис, 1887. С. 14**).

Ləzgilərdən amansızcasına qisas alan çar generalları sonrakı illərdə hədə-qorxuya, bu xalqın torpaqlarına ara vermədən basqınlar etmək taktikasına əl atdılar.

HƏDƏ-QORXULAR VƏ BASQINLAR

Döyüşlərdə lazımı uğur qazana bilməyən çar generalı N.M.Xatunsev ilk dəfə belə bir təklif vermişdi: “Qalib gəlmək üçün ilk növbədə ləzgilərin mübariz ruhunu qırmaq lazımdır”. Bunun ardınca 1819-cu ildə general A.P.Yermolov çara göndərdiyi raportda yazmışdı: “Bizə tabe olmaq istəməyən ləzgilər üsyankar ruhu və daim azadlığa can atmaqla fərqlənir. Onların üsyankar ruhunu ancaq silahımızın gücü ilə qıra bilərik (**Vax: ЦГВИА.Ф. ВУА, д. 6210, с. 15**).

Çar generalları ləzgilərin mübariz ruhunu nəinki qıra bilmədilər, əksinə, öz vəhşi əməlləri ilə onu daha da qüvvələndirdilər. General Qolovin Qafqaz canişininə göndərdiyi raportda yazmışdı: “1837-ci ildən başlayaraq daim bizim hökumətin əksinə çıxan, bizimlə vuruşan ləzgilərin üsyankar ruhu nəinki gündən-günə daha da güclənir, onlar hətta bütün dağıstanlıları, qonşu əyalətlərin əhalisini də bizə qarşı qaldırmaq üçün var qüvvələrini sərf edirlər” (**Vax: Ramazanov X.X., Şixsaidov A.R. Очерки истории Южного Дагестана, Махачкала, 1964. С. 218-219**).

Bəd niyyətlərini həyata keçirə bilməyən çar generalları, nəhayət, hədə-qorxuya və yeni basqınlara başladılar. 1840-cı ilin yayında general-adyutant Qrabbe ləzgilərə hədələyici çağırış etdi. O, çağırışını belə bitirmişdi: “Siz nə istəyirsiniz və nəyi gözləyirsiniz? Siz doğrudan da öz gücünüzlə azadlığımızı qoruyub xoşbəxt olacağınıza inanırsınız?.. Hələ ki gec deyil, tabe olun, əks təqdirdə qoşunlarımız sizin bütün kəndlərinizi dağıdıb xarabaya döndərəcəkdir, sizi bütün düzənlik torpaqlarınızdan məhrum edəcəkdir. İndi necə qərar istəyirsinizsə qəbul edin” (**Vax: ЦГВИА, ф. ВУА, д. 6388, с. 178**).

Ləzgilər tabe olmaq yox, mübarizəni davam etdirmək

qərarına gəldilər. 1840-1842-ci illərdəki döyüşlərdə bir neçə dəfə düşməne qalib gələrək, İmam Şamilə kömək məqsədilə ikinci cəbhə açdılar. General Feze etiraf edərək bildirmişdi ki, Cənubi Dağıstan və Quba ləzgilərinin ikinci cəbhə açması nəticəsində Şamilə qarşı döyüşən rus generallarının planları pozuldu və onlar bir neçə il özlərinə gələ bilmədilər. Arxiv materiallarından məlum olduğu kimi, həmin illərdə çar generalları ləzgilərlə döyüşlərdə 4 min əsgərini itirdi, onların 5 min əsgəri ağır yaralandı. General-adyutant Qrabbe özü göstərilən müddətdə İmam Şamilə döyüşlərdə onlarca zabiti və 8 mindən çox əsgərini itirdi.

Ləzgiləri heç cür ram edə bilməyən imperator I Nikolay Qafqaz canişini İ.Paskeviçə belə bir göstəriş vermişdi: “Bütün dağlı xalqları öz torpaqlarından, xüsusən də arandakı torpaqlarından məhrum edib ruzisiz qoy və beləliklə onlar bizim tabeliyimizə keçməyə razılaşsınlar” (**Vax: Кавказский сборник. Тифлис, 1887. С. 150**). Bu göstərişə əsasən çarın əlaltıları 1834-cü ildə ləzgilərin 111 yaylağını və 328 qışlağını əllərindən aldılar. 1836-cı ildə Küre vilayətində dövlətə vergi vermək istəməyən 2 min ləzgini güllələdilər.

Çar hökuməti ləzgilərin bütün düzən torpaqlarını əllərindən alıb “xəzinə torpaqları”, yəni dövlət əmlakı etdi. Rusiyada olduğu kimi, Ləzgistanda da təhkimçilik quruluşunu həyata keçirdi. Təkcə Quba əyalətində 1016 ləzgi ailəsini təhkimçi kəndlilərə çevirdi. Çar komendantları təhkimçi kəndliləri istədikləri bəylərə, varlılara bağışlayırdılar. Təkcə Qubanın komendantı Ponomaryov 726 ailəni bəylərin ixtiyarına vermişdi. Hətta rus çarı I Aleksandr özü şəxsən 1822-ci ildə 16 ləzgi kəndini bəxşiş kimi Şirvanın keçmiş hakimi Qasım xana bağışlamışdı (**Vax: Гасанов И.М. Частнособственнические крестьяне в Азербайджане в первой половине XIX века. Баку, 1957. С. 34**).

Ləzgilərdən bu cür qisas almaq ona görə mümkün olmuşdu ki, rus imperatoru bu xalqı və digər dağlı xalqlarının ram edə bilməyəcəyini görüb Qafqaza əlavə olaraq həddindən çox qoşun hissələri göndərmişdi. Arxiv materiallarından göründüyü kimi, çar hökuməti Qafqaza təpədən-dırnağadək silahlanmış 360 minlik qoşun yeritmişdi. 1820-1830-cu illərdə 100 minlik çar ordusu ancaq ləzgilərlə döyüşürdü. Təkcə 1839-cu ildə imperator bu xalqı yer üzündən yox etməkdən ötrü general Fezenin 10 min, general Qolovinin 12 min əsgərini, general Korqanovun 6 batalyonunu, general Simbirskinin, general Sevarseldzenin və general Daniyal bəyin qoşun hissələrini, bir sözlə, 120 minlik ordunu səfərbər etmiş, 110 ağır topu işə salmışdı.

Bu cür böyük hərbi gücə baxmayaraq, ləzgilər mübarizədən əl çəkməmiş, İmam Şamilin hərəkəti yatırıldıqdan sonra da Hacı Murtuz Ağanın rəhbərliyi ilə 5 il çar qoşunları ilə döyüşləri davam etdirmişdilər. Əvəzində çar hakimiyyəti ləzgiləri daha ağır cəzalandıraraq, onlardan yeni qisas aldı. I Nikolayın Qafqaz canişini knyaz Baryatinskiyin təklifi ilə 1860-cı ildə “Dağıstan vilayətinin və Zaqatala dairəsinin idarə olunması haqqında Əsasnamə” qəbul etdi. “Əsasnamə”yə əsasən ayrıca Dağıstan vilayəti yaradılaraq onun sərhədi Samur çayı ilə müəyyən olundu (**Vax: Магомедов Р.М. История Дагестана. Махачкала, 1983. С. 112-113; Агаширинова С.С. Лезгины Возрождение (Дагестанский научно-популярный журнал). 2000, №6. С. 13-18; Вагабов М.В. Проблемы возрождения лезгинского народа. Там же. С. 33-36**). Beləliklə vahid ləzgi xalqı amansızcasına ikiye bölündü. Bu, rus imperatorunun 60 il öz azadlığı uğrunda çar müstəmləkəçiliyinə qarşı qəhrəmancasına mübarizə aparmış xalqdan aldığı ən böyük qisas idi.

Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV

«SƏSSİZ HARAY»

EKRANLARA ÇIXIR

İnsan mənəviyyəti problemlərinə həsr olunan, dərin psixoloji məqamları, həssas anları ilə diqqət çəkən "Səssiz haray" real hadisələr əsasında ekranlaşdırılmış bədii filmidir. Onun ssenari müəllifi və quruluşçu rejissoru Sədaqət Kərimova, quruluşçu operatoru Elxan Rüstəmov, rəssamı Sevda Məmmədovadır. "Soyuq günəş" və "İtən gündəlik" filmlərində olduğu kimi, bu filmin də bəstəkarı Sədaqət Kərimovadır.

Baş rollarda Azərbaycanın tanınmış aktyorları İlhamə Əhmədova, Aygün Fətullayeva, Elşən Rüstəmov, Ədalət Abdulsəməd, Mirzə Ağabəyli, Zemfira Abdulsəməd, Qəmər Məmmədova, Dilarə Fərəcullayeva, Elçin Əfəndi, Zümrüd Qasımova, Fariz İlyas və başqaları çəkilməmişlər. Qusarlı uşaqların yaxından iştirakı filmə xüsusi kolorit qatmışdır. Onların arasında Arsen Abbasov, Əminə Sadirova, Qasim Aslanov, Əlimu-

rad Əlimuradov, Vadim Kərimov və başqaları vardır.

Filmə həvəskar aktyorlardan Cavid Tahirov, Rasim Bəkərov, Nüşabə Xələfova, Züleyxa Əhmədova, Elmara Hacıkərimova, Mənsurə Xeyirova, Nəzifə Qaflanova, Alimə Novruzova da çəkilməmişlər.

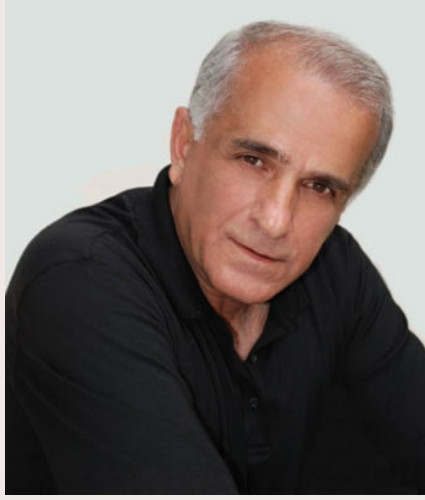
Əksər çəkilişlər Qusar Peşə Liseyində aparılmış, onun direktoru İmaməddin Zəkiyev yaradıcı heyət üçün normal iş şəraiti ya-

ratmaqdan ötrü əlindən gələni əsirgəməmişdir. Çəkilişlərdə liseyin kollektivi, o cümlədən müxtəlif yaşlı qusarlı məktəblilər yaxından iştirak etmişlər.

"Səssiz haray" bədii filminin qala gecəsi mayın 11-də saat 19:00-da Nizami kinoteatrında keçiriləcək. Filmin nümayişi 12, 13, 14, 15, 16, 17 may tarixlərində baş tutacaq. Biletlər mayın 12-dən etibarən kinoteatrın kassasında satılacaq.

ETİRAF

Beş il əvvəl dünyadan köçmüş Azərbaycanın xalq artisti Fuad Poladov haqqında keçmiş zamanda danışmaq çox çətindir. Əsl sənətkar ömrü yaşamış bu insanı yaxından tanımaq istəyənlərə illər öncə qələmə aldığım bu yazını oxumağı məsləhət görərdim.

Fuad Poladov səmimi etiraf edir:
– Teatrı məşuqən kimi sevməsən, qulu olmasan, özünü büsbütün ona həsr etməsən, səndən qisasını alacaq.

Onun sənətinə böyük sevgisini, hədsiz sədaqətini, bu vurğunluğun bəzən fədakarlıq, özünəqəsd dərəcəsinə çatdığını, varlığını son damlasına, axırncı zərrəsinə kimi teatra həsr etdiyini, bu peşədən başqa ayrı sənətə konül verə bilmədiyini bilsəm də, nədənsə bu etiraf məni həyəcanlandırır. Çünki həmin etirafda çox şey var: inam, kədərlər, etiraz, fəryad, üsyan. Bu hisslərdən hansının daha güclü olduğunu ayırd etmək çətin olsa da, bir şey mənə aydın olur ki, o, bu ziddiyyətli duyğuların caynağında çırpınır, təzadlı fikirlər ürəyində fırtına qoparır.

Fuad Poladov üçün «ortabab», «orta səviyyəli» anlayışı mövcud deyil. O, oynadığı rolların, yaratdığı obrazların həyatı ilə yaşayan, bizi də həmin aləmdə yaşatmağı, düşündürməyi bacaran aktyorlardandır. «Təhminə və Zaur»dakı Zauru – Fuadı yada salaq. O, rol oynamırdı, sevirdi, əzab çəkirdi. «Məhv olmuş gündəliklər»də Savalan, «Mahnı dağlarda qaldı»da Rəhman obrazları da belədir. Onun oyunu təbiiyi, həyatiliyi və dərin psixoloji anları ilə seçilir. Uzun illər boyu Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının aparıcı aktyoru olub. Bəs ömrünün 20 ilini həsr etdiyi, taleyini bağladığı teatrı niyə tərk edib?

– 1980-ci ildə Tofiq Kazımov vəfat edəndən sonra teatr bir müddət baş rejissorsuz qaldı. Sonra Hüseynağa Atakişiyevi Şəkidən dəvət etdilər. Günlərin birində direktor da dəyişildi. Bu vəzifəyə Həsənağa Turabov təyin edildi. Buna qəti etirazımı bildirdim. Bir müddət keçəndən sonra baş rejissor vəzifəsini ixtisara saldılar. Turabov həm teatrın direktoru, həm də bədii rəhbəri oldu. Mən hesab edirdim ki, bədii rəhbər mütləq rejissor olmalıdır, aktyor yox. Çünki onda öz aktyor yoldaşlarına qarşı qısqanclıq baş verə bilər. Bunu açıq bildirdim. 1989-cu ildə davam gətirə bilməyib teatrı tərk etdim. Məndən bir qədər əvvəl Məlik Dadaşov işdən çıxmışdı. O, dəvət olunmuş aktyor kimi Rus Dram Teatrında rollar oynayırdı. Mənə bildirdi ki, həmin teatr məni işə götürməyə hazırdır. Çox fikirləşəndən sonra, nəhayət, qəti qərara gəldim.

– **Rusca rol oynamaq çətin deyilmi?**
– Çətin idi, olduqca çətin. Azərbaycan

can təhsilliyəm. Amma məni xilas edən bir şey var ki, çətinliklərdən qorxan deyiləm. Həm də kollektiv mənə elə böyük ehtiram və hörmətlə yanaşdı ki, bu etimadı doğrultmaq üçün var qüvvəmlə çalışmağa başladım. Elə ilk gündən mənə baş rol təklif olundu – fransız yazıçısı Robert Tomanın «Tələ» əsərində Daniel Korban rolu. Nə isə, deyilənlərə görə, rolun öhdəsindən gələ bildim. Sonra «Tamaşaçılara baxmaq qadağandır», «Şəhərdə dəhşətli narahatlıqdır», «Albalı bağı» tamaşalarında oynadım.

– **Yeni iş yerində qazandığınız nə oldu, itirdiyiniz nə?**

– Mən Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında böyümüşdüm. Burada öz tamaşaçılarım, yaxşı repertuarım, gözəl tərəf-müqabillərim vardı. Amma 40 yaşında yeni bir həyata başlamalı oldum. Bunun nə demək olduğunu bir mən bilərəm, bir də Allah. Təsəvvür edin ki, ana dilində danışmağı yadırgadım, rus dilində düşünməyə başladım. Amma qazandıqlarım da az deyildi. Mən özümü xilas elədim. Özümü bir aktyor kimi ölməyə qoymadım. Yeni repertuar qazandım. Yeri gəlmişkən, bu teatrın üstün cəhətlərindən biri də odur ki, repertuar məhdudiyəti yoxdur. Qazandığım bir də o oldu ki, keçirdiyim stressdən ayıla bildim. Gördüm ki, 40 yaşındayam, amma nə evim var, nə də ailəm. Fikirləşdim ki, məni xilas etsə, yalnız ailə həyatı xilas edə bilər. İndi iki övladım var – Ağarəhim, Fəridə. Ev almışam.

– **Eşitdiyimə görə, Vəfa Fətullayeva ilə aranızda böyük dostluq olub.**

– Elədir, mən Vəfanı həddindən çox istəyirdim. İkimizin də debütümüz İlyas Əfəndiyevin «Məhv olmuş gündəliklər»i olub, baş rolları ifa edirdik. Onda mən İncəsənət İnstitutunun ikinci kursunda oxuyurdum. Hər ikimizin oyunu teatrsevərlər tərəfindən yüksək qiymətləndirildi. Uzun illər yaxın olmuşuq. Vəfa gözəl, mələk təbiətli, təmiz qəlbli insan idi, lakin onu aktrisa kimi qəbul edə bilmirdim.

– **Bəlkə bu, sevdiyiniz adamı tamaşaçılara, onu əhatə edənlərə qısqanmağınızdan irəli gəlirdi? Axı, Vəfanın gözəl rolları da olub.**

– Bəlkə də elədir, amma hər nə isə mən onu bir aktyor kimi qəbul edə bilmirdim, biz ayrılmalı olduq.

– **Bu, haçan baş verdi?**

– Ölümündən üç il əvvəl.

– **Ağır xəstə olduğunuzu bilsəydiniz ondan ayrıldığınızı?**

– Yəqin ki, yox.

– **Fuad bəy, sizin teatrdan getməyinizə etiraz edənlər, buna mane olanlar tapıldı mı?**

– Xeyr, məni çox asanlıqla buraxdılar, həddindən artıq asan. Mən bunu gözləyirdim, çünki proses yavaş-yavaş yetişirdi. Hiss edirdim ki, mənə münasibət dəyişib. Keçmiş mədəniyyət naziri Zakir Bağirov iki dəfə ərizəmi cırıb demişdi ki, bu teatrı sənsiz təsəvvür etmirəm. Amma Polad Bülbüloğlu məndən heç nə soruşmadan ərizəmə qol çəkdi. Həsənağa Turabov isə getdiyimi biləndə mənə dedi ki, repertuarın az qala 70 faizində iştirak edirsən, tamaşalar necə olacaq? Cavab verdim ki, yeni iş yerində boş vaxtım çox olacaq, ilk tamaşam hazır olana kimi axşamlar gəlib oynaya bilərəm. Amma səhərisi eşitdim ki, bütün tamaşalarım dublyor verilib, qalanları isə repertuardan çıxarılib.

– **Milli Teatrımızı bürümüş bugünkü böhranın əsas günahını bazar iqtisadiyyatında axtarırlar. Bu fikir nə dərəcədə düzgündür?**

– Təəssüf ki, bu gün biz hər şeyi bazar iqtisadiyyatının üstünə atırıq. Əslində isə teatrdan repertuar siyasəti düzgün qurulmalıdır. Ağıllı rəhbər bu burulğandan çıxış yolu tapır, öz teatrını kommersiya teatrına çevirmir. Axı bizim işimiz yalnız pul qazanmaq deyil, tamaşaçı yetişdirməliyik.

– **Böhranın bir səbəbi də yəqin ki, bizdə müasir professional dramaturgiyanın olmamasıdır.**

– Düz deyirsiniz, professional dramaturqlarımız yox dərəcəsinədir. Halbuki bu böhranı klassiklərimiz C.Məmmədquluzadə, H.Cavid və başqalarının pyesləri ilə aradan qaldırmaq olar.

– **Sizcə, milli teatrımızın bugünkü vəziyyətə düşməsinin əsas səbəbi nədir?**

– Mübariz olmamağımız. Mən öz aktyor yoldaşlarımla tez-tez görüşürəm. Hələ bir adamdan eşitməmişəm ki, teatrın indiki vəziyyətindən razı olsun. Razı olanlar isə öz yerində olmayanlardır. Belələri üzde yalançı vətənpərvərlik edirlər. Bəli, biz mübariz olmadıq, dondurulduq, bir səviyyədə dayandıq. Nəyəsə şirnikdik. Gördük ki, işləmədən, əziyyət çəkmədən də nəyəsə nail olmaq olur. Bizim üçün meyar itdi. Sevdikimiz, baxıb öyrəndiyimiz gözəl aktyorların bir hissəsi dünyasını dəyişdi, bir hissəsi teatrdan uzaqlaşdırıldı. Biz qalanlar isə mürəkkəb rollar yaratmağa, professionallığı artırmağa səy göstərmədik. Gördük ki, tamaşaçılar da bununla razılaşıb. Mən aşağı səviyyəli tamaşaçıları nəzərdə tutaram. Onlar teatra düşünmək üçün yox, əylənmək, ucadan gülmək üçün gəlirlər. Hərdən Tofiq Kazımov kimi böyük, əvəzsiz sənətkarlar üçün adam elə darıxır! O deyirdi ki, Musiqili Komediya Teatrının gülüşü ilə Dram Teatrının gülüşü arasında fərq olmalıdır. Amma biz

neylədik? – Əsas məqsədimizi itirdik. Tamaşaçıları öz arxamızca aparmaqdan qorxduq. Teatrımızda orta və gənc nəslin nümayəndələri arasında istedadlı aktyorlar çox idi. Zemfira Nərimanova, Şükufə Yusifova, Firəngiz Mütəlimova, Səidə Quliyeva, Bəsti Cəfərova belələrindən idi. Mələhət Abbasova Türkiyəyə erə getdi, Nurəddin Quliyev səhnəni tərk etdi. Ramiz Novruzov, Füzuli Hüseynov, İlham Əsgərov ciddi dramaturgiyada oynamağı bacaran və teatrın yükünü daşıyan əsl aktyorlar idi. Onların bəziləri geri çəkildi, bəziləri isə mövcud vəziyyətlə barışdı, nə isə. Mübariz olmadılar.

– **Eşitdiyimə görə, Cavidin «İblis»-ni tamaşaya hazırlayırsınız. Məşqlər necə gedir?**

– Bu rolun vahiməsi məni basıb. Azərbaycan dramaturgiyasının bu şah əsərində oynamaq çoxdankı arzum idi, amma doğma dilimizdə, hər bir əsər orijinalda daha təsirli olur.

– **Rus Dram Teatrında artıq silsilə obrazlar yaratmışınız. Tamaşaçılar tərəfindən sevilirsiniz. Qazandığınız bütün uğurlara baxmayaraq, sizdə həzin bir nisgili duymamaq mümkün deyil. Mənə elə gəlir ki, köhnə yurduzuza qayıtmaq istərdiniz.**

– Əslində bu nisgillik, bu həsrət son dörd ildə məni bir an da tərk etməyib. Mən qəlbən, ruhən Azərbaycan Milli Teatrına bağlı adamam. Rus Dram Teatrında mənim xətrimi nə qədər çox istəsələr də, özümü tam doğma hiss edə bilmirəm. Amma gəriyə də yol yoxdur.

– **Qayıtsaydıңыз, hansı rolları oynamaq istərdiniz?**

– Şekspirin faciələrində oynamaq ən böyük arzum olub. Artıq bu rolları oynamaq üçün yetişmişdim ki, teatrı tərk etdim.

– **Aktyor olmasaydıңыз hansı sənəti seçərdiniz?**

– Özümü dərk edəndən artist kimi təsəvvür etmişəm. Ələsgər Ələkbərov, Sidqi Ruhulla, Hökumə Qurbanova kimi sənətkarlar idealım idi. Məktəbdə dram dərəcəsinə çıxış etdiyimə görə məni «artist» çağırırdılar. Televiziyada uşaq verilişləri aparırdım. İlk dəfə beşinci sinifdə oxuyanda Teatr İnstitutunda bir diplom işində uşaq rolunda çıxış etmişəm. O vaxtkı rektor Rəhman Hüseynov çıxışımı bəyəndi və mənə məktəbi qurtaranda həmin instituta daxil olmağı məsləhət gördü. Neçə il sonra qəbul imtahanlarını verəndə onun yadında qalmağıma heyrət etdim. O vaxtdan taleyimi bu sənətlə bağlamışam. Bu kədərlər və sevinc, həzz və izzət, sevgi və nifrət dolu həyata qoşulmuşam. Amma peşman deyiləm. Çünki mən bu sənət üçün yaranmışam. Ondən kənarda susuz balıq kimiyəm. Təkrar edirəm, teatr sənətinin bir işi var ki, onu öz məşuqən kimi sevməsən, özünü büsbütün ona həsr etməsən, səndən qisasını alacaq.

Sədaqət KƏRİMOVA,
1993-cü il

TARİXİ GÖRÜŞ

■ Ləzgilərin daimi hücum və təcavüzünü dəf üçün Baryatinski Dağıstanda çox qalalar və qaravulxanalar bina etmişdir. Axirüləmr ruslar ləzgiləri hər tərəfdən sıxıb, Qunib qalasında motəhəssən olmağa məcbur etdilər və sonra qalanı бүрүдүләр. Qunib qalası uca bir dağın başında yapılmış və fəth olunmayan bir qala idi. Ruslar qalanı uzun bir müddət mühasirə edib, Şeyx Şamili təslim olmağa məcbur etdilər. Bu işdə pek çox paralar Şeyxin adamlarına verilmişdir.

Şeyx balaca bir ormanda Baryatinski ilə görüşüb, çarnaçar Rusiyaya beyət etdi. Baryatinski daşın üzərində oturub, Şeyxi gözləyirdi. Şeyx at üzərində ormana tərəf gəlib, Baryatinski oturduğu daşa otuz qədam nöqtədə atdan düşdü. Hüzn və kədərini şiddətindən özünü, sözünü itirmiş, qəm və qüssə dəryasına müstəğrəq, sağ əli kəmərinə, sol əlilə qılıncını tutaraq, kəsrəti-hirs və qeyrətdən başını aşağı salıb hüzn içində bir vüqar və əzəmətlə, dodaqlarının ucu ilə yavaşca söyləyə-söy-

ləyə, Baryatinskiyə yaxınlaşdı. Baryatinski ayağa durub, Şeyxə tərəf getdi. Baryatinskiyin nitqinə cavabən Şeyx aşağıdakı sözləri söyləmişdir: "Mən otuz il islamiyyət və istiqlalıyyət yolunda istiqamətlə müharibə edən adi bir əsgərəm, indi mənim mürsidlərim mənimlə qəddaranə və xainanə müamələ edib, məndən üz döndərmişlər. Naiblərim dəxi müharibə meydanını xainanə surətdə tərk edib, qaçdılar. Sizə qarşı etdiyim müqavimət, heç bir tərəfdən kömək olmadığı halda, kendimi dəxi çarəsiz buraxdı".

Baryatinski Şeyxi və ailəsini ehtiramla Petroqrada göndərmişdi.

İkinci Aleksandr Şeyxi kamalı-nəvazişlə qəbul etmişdi. Petroqraddan Şeyxi Kaluqa şəhərinə göndərmişdilər. Burada bir müddət qalıb, Şeyx Kiyevə köçdü və bir sənədən sonra Məkkəyə getməyə icazə aldı. 1871-ci sənədə Şeyx Mədinədə vəfat etdi.

Rəşid bəy İSMAYILOV. Azərbaycan tarixi. Bakı, 1993. səh 123-124

ЛЕЗГИ ГЬАСАН

■ Чи эдебиатдихь кьадим тарихар аватлани, кьедалди чавай юкьван виш йисарин ва XVI-XVII асиррин лезги шаирар бегьемвилелди винел акьудиз хьанвач. Эхиримжи йисара чаз цІудралди классикрин тІварар малум хьанватлани, гьелемни халкьдиз тийижир шаирар ава. Абурукай сад XVIII асирда яшамаш хьайи Лезги Гьасан я.

Гьайиф кьведай кар ам я хьи, икьван гагьди чи эдебиатдин тарихдихь гелкьвезвай алимрикай са касдини адан тІвар кьунвач. Дагьустандин тек са алимди, вичин тІвар кьецепатан уьлквейризни сейли тир тарихдин илимрин доктор, Россиядин ва Дагьустандин илимрин лайихлу деятель, профессор Расул Мегьамедова Лезги Гьасанакай малумат ганва. Ада вичин 1991-йисуз Магьачкьалада урус чІалал чапдай акьудай «Дагьустандин тарих» ктабдин 111 лагьай чина кьенва: «Рабаданан хва шаир Гьасана 1684-йисуз XIII виш йисан классик Саадидин машгьур «Гьульуьстан» эсер лезги чІалаз элкьуьрна».

Гзаф йисара Дагьустан Республикадин маарифдин наркомвиле, СССР-дин Илимрин Академиядин Дагьустандин базадин директорвиле кІвалахай, Дагьустандин Гьукуматдин Университетдин талукь кафедрадиз регьбервал гайи, республикадин тарихдикай цІудралди ктабар кьхьена чапдай акьудай Мегьамед Расулова Лезги Гьасанакай сифте делил алатай асирдин 60-йисарин эхирра винел акьуднай. Ада гайи малуматдив кьадайвал, Лезги Гьасаназ араб, фарс, туьрк чІалар

дериндай чидай. Адахь вичи кьхьенвай шииррин гьилин хатІарин 2 ктаб авай. Гьасана Саадидин лезги чІалаз элкьуьрнавай «Гьульуьстан» эсер араб гьарфаралди кьхьенвай.

Играми редакция! За кьез и чар дуьшуьшдай кьхьенвайди туш. Чи эдебиатдал рикІ алай бязи ксари Лезги Гьасан ахцегьви я лугьуз-ва. Ада вичиз Ахцегь Гьасанни лугьузвай кьван. Гьатта Ахцегьин кьуьзубурун меце ихьтин гафарни авалда: «Ахцегь Гьасаназ тахьай дуьнья». Белки ам гьакьикьатдани ахцегьви я жал. Гьелбетда, суьгьбет ам гьина дидедиз хьуникай физвач. Ам гьинай ятлани, лезги шаир ва «Гьульуьстан» эсер хайи чІалаз элкьуьрай кас хьиз, чна адалди дамахзава. Чахь кьалабулух кутавайди чи алимри икьван гагьди а тарихар чир тавун я. Р.Мегьамедова Лезги Гьасанакай малумат ганватІа, им Дагьустандин архивра, арабдалди кьхьенвай гьилин хатІарин фондуна адакай малумат ава лагьай чІал я. За кьез чар ракуьрунин себебни и месэла чи алимрин рикІел хкун я.

**Тамилла БЕКЕРОВА,
Дагьустан Республикадин
Дербент шегьер**

КВЕЗ ЧИДАНИ?

Арабрин тарихчийрикай Йакьута малумат гайивал, X виш йисан эхирдалди вириниз сейли хьайи лезгийрин сад тир Лезган уьлкве XI виш йисан сифте кьилера кьве чкадал пай хьанай: РагьэкьечІдай патан Лезган ва РагьакІидай патан Лезган. Абурад сад-садалай аслу тушир кьилди гьукуматар тир ва гьарадахь вичин пачагьар авай.

Лезгийрин кьве пачагьлугьни чпихь чІехи мулкар, кІубан ва мублагь чилер, агьалияр пара авай девлетлу гьукуматар тир. Абурун РагьэкьечІдай патан ва Юкьван Азиядин уьлквейрихь галаз алишверишдин алакьаяр авай.

XI виш йисан эхирра Абу Бекр Мегьамед бин Муса ад-Дербенди ал-Лезгиди арабдалди туькьуьрай, «Райгьан ал-хакаик ва бустан ад-дакаик» тІвар ганвай трактатда кьалурнавайвал, XI виш йисан эхирра

лезгийри чпин чилерал кагьаз, ипек, запун гьасилзавай, балугьчивални дерзичивал вилик фенвай. Чахь гьакІни мублагь никІер ва багьларни авай, малдарвал вилик тухуниз хьсандиз фикир гузвай.

Арабрин топограф Ибн ал-Факигьа малумат гайивал, X асирда лезги чилерал архитектурадинни скульптурадин лугьуз тежедай кьван зурба чешнеяр алай. Ина инсанрин, асланрин, балкІанрин чІехи гуьмбетарни авай.

1900-1903-йисара Хуьруьг, Мискискар, КІеле Куьре ва Рутул хуьрерин агьалийри урус императордал чпин хуьрера диндин тушир мектебар кардик кутур лагьана чарар ракуьрунай. И тІалабунихь авсиятда Самур округдин кьил Н.П.Шосте а хуьрериз фенай ва ада чкадал гьалар чирна Кьафкьаздин сердердал ра-

порт рекье тунай. А рапортда кьхьенвай: «Лезгийри гележег несилар патал кІелун, илим чирун гзаф важиблу тирди хьсандиз кьатІузва. И агьалийрин кІелунал гзаф рикІ ала, амма абурухь диндин тушир мектебар эцигна, кардик кутадай такьатар авач. За жуван патай а ксар гьахьлу яз гьисабзава. Адалат патал лугьун герек я хьи, ихьтин хийирлу кІвалахда абуруз куьмек гайитІа хьсан я».

1890-1897-йисара Кьасумхуьруьн кьве синифдин мектебда тарсар гузвай М.Мегьамедова аялар зегьметдал рикІ алаз вердишарун патал абуруз ва хуьруьнбуруз чІижер хуьнин цІийи кьайда чирнай. Нетижа гзаф хьсанди хьанай. 1902-йисан «Дагестанский сборникди» кьхьенвайвал, 1901-йисуз Кьасумхуьруьн мектебдик 100-елай гзаф чІижерин куьнуьяр авай.

Гьа вахтунда Кьасумхуьре хьайи «Кавказ» газетдин мухбирди кьхьей-

вал, мектебдин аялри чешнелу салар ва бустанарни арадиз гьанай. Хуьруьн агьалийри абурун тежриба чирна салар ва бустанар кутунай. Кьвердавай мадни гзаф магьсулар гьасил авур кьасумхуьруьнвийри Дербентдай салан ва бустандин магьсулар гьун акьвазарна.

Немсерин тІвар-ван авай алим Р.Эркерта 1877-йисуз Лейпцигда басмадай акьудай «Дагьустан ва адан халкьар» ктабдин XII кьил Кьиблепатан Дагьустандиз, Ахцегьиз ва Самур дередин хуьрериз бахшнава. Чи халкьдикай ада кьхьенва: «Самур вацІун кьер тирвал зун кеферпатан, кьиблепатан вилаятра кьекьвена ва заз и уьлкве, адан агьалияр хьсандиз чир хьана... Лезгийр ислягьвал кІани, зегьметдал рикІ алай, хуьруьн майишатдихь галаз кІевелай машгьул инсанар я».

Туькьуьрайди: М.МЕЛИКМАМЕДОВ

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

■ Гатфар бере тир. Гъвечи вир хьиперин буьтпруькIрив ацланвай. Керкил чулав кылни яргъи тум галай буьтпруькIривай санал акъвазиз жезвачир, абур гъа инихъ-анихъ сирнавиз къугъвазвай.

Вирин патав экъечIнавай валан са цуърцел иер, лацу цуьк ахъа хъанвай. Са буьтпруькIди цуькведин ни гъихъгинди ятIа чириз кIанз кыл ций хкудна. Мукъув агатайла адаз цуькведин юкъ-ни-юкъвал алчуд хъана ксанвай са цIарнах акуна. Ам акъван

гуьчуь тир хьи, кичIела буьтпруькI цуькведин къулухъ чуьнуьх хъана. ЦIарнахдизни вичин акунрикай регъуьзвай. Адаз и дуьньяда вичелай гуьчуьди авачирди хъиз жезвай. Гагъ-гагъ ам вирин ций вичин хъендиз килигиз шехъзавай: «И кIалуб жагъай зун гъайванрин арадиз гъикI экъечIин?!»

БуьтпруькIдивай эхиз хъанач, ада пешиникай кыл хкудна цIарнахдиз килигна. Ам акур цIарнахдай гъарай акъатна:

– Вуж я вун? Килигмир заз!
– БуьтпруькI я зун. Бес вун вуж я?
– Зун цIарнах я. И патарин вирида-лайни гуьчуьди.

– АкI лугъумир, вун зун къван гуьчуь туш. Заз килиг: кыл чIехи, гъил-кIвач авачир, яргъи тум галай.

ЦIарнахди буьтпруькIдиз килигна:
– Вунни гъа зун къван гуьчуь я хьи! Вални вири хуьурезвани?

– Бес гъикIа! Гъетер, пIаркIвар, пепеяр... Зал хуьуруьн тавурди ама къван?

– Ша чун дустар жен. Санал хъайитIа, чахъ къагдайди жеч.

Гъа икI, абур дуст хъана. ЦIарнахди вичиз цуькведин пешерин арадай аквазвай гъайванрикай, нуькIерикай, буьтпруькIди лагъайтIа, цин кIа-

ник жезвай крарикай рахадай. Дустари вахт гъикI алатнатIани хабар къадачир.

Садра верци гафарик кыл акахъай чIавуз, цIарнахдиз буьтпруькI къаз кIанз сив ахъайнавай са чIехи гъед акуна. Ада алай чкадал кIевиз хкадарайла, ам ацукънавай хел дуьз гъетрен киле акъуна. Гъетрез акI кичIе хъана хьи, ам гъиниз квахънатIани чир хъанач.

БУЬТПРУЬКIНИ ЦIАРНАХ

МАХ

Са маса юкъуз буьтпруькIдиз цIарнах алай цуькведилай элкъезвай нуькI акуна. Вичин дуст нуькIрен кIуфа гъатуникай кичIе хъайи буьтпруькIди ций хкадарна нуькIрез кичIерарна.

Сада садаз куьмекиз, рикI-дуркIун ийиз дустари йикъар алудзавай. Къарилай са къуз буьтпруькI руфунник акатнавай эхиз тежер са квалди ахварай авудна. Ам вирин къерев гвай са валав агатна, цин кIаник квай адан дувулрал алтад хъана, ингъе квал сакIани алатзвачир. Садла-гъана адан руфунин хам пад хъана, анай гъилерни кIвачер акъатна. Пагъ атIай буьтпруькIди и хабар агакъариз кIанз фад вичин дустунин патав сирнавна. Лацу цуькведив агакъайла

ада цIарнахдиз эверна, ингъе гъай гудайди авачир. Амуькна буьтпруькI ина вичин дустунин рехъ хуьз. Вахт фирдавай буьтпруькIдин тум куьруь, хам къацу жезвай. Ам вич хьипрез элкъезвайдан гъавурда акъазвачир.

Гъа и чIавуз са чепелукъди пIинид тарцин хилел ацукна лацу цуькведиз килигзавай. Ам накъанан цIарнах тир. Гила ам иер, яру-хъипи рангарин чепелукъдиз элкъвенвай. Яргъалай дуст буьтпруькI мус къведатIа лугъуз, икъван гагъди вичин кIвал хъайи лацу цуькведиз килигзавай ада. «БуьтпруькI атанайтIа, адаз зи гилан иервал акуна хвеша жедай», – лугъуз фикирзавай чепелукъди. Ингъе буьтпруькI къезвачир.

Цуькведин кIаник къап-къацу, кичIерардай ванер акъудзавай са къиб ацукънавай. Гъавилияй чепелукъдивай рикIна цуькведив агатиз жезвачир.

Къибни сятралди цIарнах мус атана акъатдатIа лугъуз чкадилай юзавачир. Вичин яргъи мез акъудиз патавай алатзавай тIветI-ветI нез, «у-а-а» ийиз хьиперин манирал илигзавай ада.

Са къадар вахтар алаатайла чепелукъдивай эхиз хъанач, ам лув гана лацу цуькведал ацукъна. Цуьк юзоз акурла хьипрез цIарнах хтайди хъиз хъана. Ингъе цIарнахдин чкадал ацукънавай чепелукъ акурла хьипрехъ хъел акатна. «Зи дустунин цуькведал ацукъдай ихтияр садазни авайди туш!» – лагъана вичин яргъи мецев чепелукъ къуна тIуьна ада.

БуьтпруькIдинни цIарнахдин дуствал гъа икI куьтягъ хъана. БуьтпруькIдиз цIарнахдикай чепелукъ, цIарнахдизни буьтпруькIдикай къиб хъанвайди чир хъанач.

Севда АЗИЗРИН

Рикиел хуьх!

Лезги чIала цийи гафар арадиз гъизвай са шумуд къайда ава. Абурукай сад тикрар жезвай дибрикай цийи гафар туькIуьр хъун я. И къайда вични пуд чкадал пай жезва.

МИХИ ТИКРАР ХЪУН

И къайдадиз «редупликаци-яни» лугъуда. Михи тикрар хъунин къайдадив цийи гаф туькIуьр жедайла диб авайвал тикрарда, амма адан мана-метлеб дегиш жедат: чIар-чIар; пудпуд; куз-куз; хуьурез-хуьурез; кичIез-кичIез; лугъуз-лугъуз ва мсб.

«ТАПАН» ТИКРАР ХЪУН

И къайдадин куьмекдалди цийи гаф туькIуьр жедайла, вилик къезвай гафуниз гъа-дав къадай тай, амма вичикай чIала кылди менфят къачун тийизвай сесерин комплекс жагъурда. Адет яз ахътин «тапан» паяр тир гафар /м/, /ш/ ва са бязи дуьшуьшра /пI/ сесинилай гагIунда. Месела: чай-май; хъач-мач; куьлуь-шуьлуь; уь-муь; шурт-пIуртI; чит-мит; къал-къиж; мехъер-шехер; шулуь-мулуь-гъ ва мсб. Бязи гафарикай и къайдадалди цийи гаф туькIуьриз жедат. Месела: мух, мум, мел ва мсб. «Тапан» тикрардин къайдада арадиз атай гафунин мана-метлеб халис гафунин манадин та-йинвал зайиф хъун яз гъисабна кIанда.

АКАХЪАЙ КЪАЙДА

Акахъай къайдадикай – аффиксди алава ийизвай тикрар хъуникай лезги чIала гегъеншдиз менфят къачуда. И чIавуз алава такъатар яз суффиксикай, префиксикай, инфиксикай, эхиррикай, -ни союздикай менфят къачуда. Месела: кIвалба-кIвал; чирх-чир; жузун-качун; гзаф-ни-гзаф; вахт-вахтунда; бахтабахт; кылера-кыл; хупI-ни-хупI; кылни-кылихъ; къулу-къулуь ва мсб.

ЧИ ГАФФАР

Квардал

Чи чIалан алим, филологиядин илимрин доктор, профессор Ражидин Гъайдарова гъеле 2003-йисуз кхъейвал, Дагъустандин Къурагъ районда хуьруьн тIвар тир и ойконим сифтедай ойконим тушир, вичихъ «минара» мана авай «квард» гаф тир. Хуьруьн тIвар адакай ахпа, ана агъалияр яшамаш жез гагIунаила хъана. Ам «минара» мана авай гаф яз чи чIалан нугъатра амазма. Месела, Ахцега «Квард аквар хев» лугъудай топоним ава.

Исятда «квардал» гафуникай неинки чкадин, хуьруьн тIвар хъиз, гъакI ана яшамаш жезвай инсанрин тIвар хъизни менфят къачузва. *Квардалри хъсандиз кIвалахзава.*

Калтур

И гафунихъ къве дувул ква: 1) -кал; 2) -тур. -Кал дувулдин мана малумди я:

«диши къарамал». -Тур дувул «атур» гафуникай /а/ гадар хъана, амай пай я. «Атур» малар хъиядай чкадиз лугъузвайди тир. «Калтур», яни «калер хъиядай чка».

Арагъ

Машгъур алим П.К.Услара вичин «Къафкъаздикай лап къадим малуматар» ктабда «арагъ» гафунихъ «къакъан раг» хътин мана авайди къалурнава. Къасумхуьрелай винидихъ Къурагъ вацIун къерехрал «Арагъар» лугъудай къве хуьр алай: Арагъар ва Вини Арагъар. Профессор Р.Гъайдарован фикирдалди, и хуьрерин тIварар «дагъ», «къакъан чка» хътин манаар авай «ар» гафунихъ галаз алакьалу я.

Арагъдиз агакъдалди «Къанбурар» лугъудай чкада, дагъдик кикIанвай лап чIехи, килигайла руьгъ фидай хътин къве раг ава. ВацI галай патахъай абур генани

гъейбатлу къакъан рагар яз аквада. Арагъ хуьруьн тIвар шаксуз гъа рагарихъ галаз алакьалу я.

Маркъу

И топоним гзаф хуьрерин мулкара дуьшуьш жезва. Адан мана «гатун яйлах» тир. Амма гъар гъихътин яйлахдиз хъайитIани «маркъу» лугъудачир. *Маркъу*, адет яз, хуьрелай вине авай, гатуз къарамалар хуьн патал къулай шартIар (там, векъ, яд) авай яйлахдиз лугъудай. Бязи хуьрера дагълух чкайра авай къалин тамузни *маркъу* лугъудай.

МеркIи

И гафунин асул куьгъне мана «дерин» тир. Гила адахъ са шумуд цийи мана-яр хъанва: а) вацIун кIамун «чланбар», «чарчар»; б) «деринда, агъада гъатнавай чка», «вацIу вичиз дагъ, раг атIана арадал гъанвай гуьтIуь рехъ».

SƏFİLLƏR

PROLOQ

“Lüksemburq bağında iki uşaq ələ tutaraq gedirdi. Onlardan birinə yeddi, o birinə beş yaş vermək olardı. Yağış onları islatmışdı: böyük uşaq balacanı çəkə-çəkə aparırdı. Cır-cındır paltar geymiş bu solğun üzülü uşaqlar boz quşları xatırladırdı. Balaca böyüyə deyirdi: “Mən yaman acmışam”.

Viktor Hüqonun “Səfillər”i kimi heç bir əsər məni sarsıda bilməyib. Jan Valjanın acı taleyi yaddaşımda əbədi həkk olunub. Fantinanın, Kozettanın, Qavroşun faciəsini bütün qəlbimlə yaşamışam. XIX əsrin Fransa həyatının dəhşətlərini açıb göstərən yazıçı qələminə heyrətlənmişəm. Son vaxtlar o səfillər tez-tez yadıma düşür. Səfillər bizim ətrafımızdadır...

I FƏSİL

Xoşagəlməz qoxu iki gün qonşularını narahat edəndən sonra, nəhayət, bloka yığılıb bunun səbəbini öyrənmək istədilər. Birdən hamının ağına gəldi ki, 5-ci mərtəbədə yaşayan kimsəsiz qoca çoxdan görünmür. Qapısını döydülər, açan olmadı. FHN-dən

gəlib qapını sındırdılar. Qoca yatdığı yerdə keçinmişdi. Evində bir dəst yataqdan və iki stuldan başqa heç nə yox idi. Heç yerdə ərzaq adında şey görünmürdü. Qonşular çoxdan pensiyada olan bu qocanın yalnız adını bilirdilər: Hüseyin.

II FƏSİL

– Allah yolunda! Əli yolunda! İmam Hüseyin yolunda!

Səkinin kənarında, iri karton parçasının üstündə oturmuş qadın yoldan ötənlərə əl açıb yalvarırdı. Bu yalvarışda minnətdən çox hiddət duyulurdu. Kobud, qaba səslə əzbərlədiyi kəlmələri təkrar edən qadının əynində çirkədən və köhnəlikdən rəngi bilinməyən don, ayaqlarında nimdaş idman çəkməsi var idi. Başına qara yaylıq bağlamışdı. Dünənki yağışdan sonra hələ tam qurumamış asfaltın üstündə növbəti iş günündə olan bu qadının 30-32 yaşı ancaq olardı. Gözəl idi. Amma bu gözəlliyi ona çox diqqətlə baxandan sonra duya bilərdin. Gözlərində qərribə bir soyuq ifadə var idi. Onlarda həyat eşqi adlanan heç nə yox idi. Yanında oturtduğu özü kimi çirkli qızcıgaz dəcəllik edəndə kobudcasına onu dümsükləyir, söyüş söyür, yenidən öz işinə davam edirdi:

– İmam Hüseyin yolunda!

III FƏSİL

“Bravo” mağazasının parlaq vitrinlərinin qarşısında cır-cındır içində, ayaqyalın bir uşaq dayanmışdı. O, içəridə çörək dilimlərinə “Anchor” yağı sürtüb alıcılara təklif edən ucaboy gözəl qızlara baxırdı. Daha doğ-

rusu, onların əlindəki yağ-çörəyə baxırdı. Alıcılar naz edir, onu dadmaq istəmirdilər. Uşağın ağzı sulanırdı. Amma qarıcı onu içəri buraxmırdı. Bir azdan əlinə fürsət düşən kimi si- vişib içəri girdi.

– Mənə verin, – deyə əlini qızlardan birinə uzatdı.

Qız balaca səfilə baxıb çimçəşdi. Ona nifrət dolu bir nəzər yetirib bir dilim uzatdı. Uşaq çörəyi tələsik yeyib yenidən əlini uzatdı. Amma bu dəfə qız qarıcıya işarə etdi. Qarıcı onu çölə çıxarıb başına çırtma vurdu:

– Səni bir də buralarda görsəm, də-rini soyaram!

IV FƏSİL

Zibildəşyanlar gördükləri mən-zərədən dəhşətə gəldilər – çəhray rəngli parçaya nə isə bükülmüşdü. Onu açanda içində uşaq olduğunu gördülər. Körpə gözlərini açıb sakitcə baxırdı.

EPILOQ

Bir vaxtlar ağılımıza da gəlməzdi ki, Azərbaycanın rayonlarından Bakıya 7-8-9-10 yaşlı uşaqların axını ola bilər. İşıqforlarda özlərini çirkli əsgilə maşınların üstünə atan, həm özləri, həm də sürücülər üçün təhlükə yaradan bu uşaqlara nə tez öyrəşdik? O vaxtlar təsəvvür etməzdik ki, gecələr 14-15 yaşlı qızlar kəpənək kimi restoran, bar və kazinoların qapılarına uçub gələ bilər. Evlərin zirzəmiləri, uçuq-sökük yerlər, xarabalıqlar öz qoynunu səfillərə geniş açar. O vaxtlar çox şeyə inanmazdıq, amma indi inanırıq və öyrəşirik...

Sədaqət KƏRİMOVA

ГАФАРГАН

Бадара	– ахлакъ
Вайзарарун	– дуьа авун
Вирд	– ихтияр, разивал гун
Гафарбан	– пара гафар чидайди
Гьаларт	– гафуна авай артух гьарф
Гьалгьанар	– гьуьлуьн векьер
Гьарсакьаган	– дневник
Гьарфарган	– алфавит
Загьа	– пишкеш, савкъват
Зуракь	– гений
Илимкар	– илимдихь галаз машгьул кас
Кьванчи	– кьванцин устлар
Кьулу	– сарар авай
Кьуьлдар	– кьуьлдай кас
Масанат	– азиз
Маяруг	– набабатдин цуькведин кукIва жедай тум
Михьибан	– михьивал кIани инсан
ШузкьелечI	– дуьз кьулу сив авай хех
Пуьнуьгет	– кьавун гьуьлягь
Рекьибан	– рехь фидайди
Фекьиш	– тапахьан фекьи
Экьвераг	– сиягьатчи
Эцигчи	– кIвал эцигдай устлар

МИР ГЛАЗАМИ ЛЮБВИ

В зале Центральной библиотеки г. Видное Московской области состоялась презентация четвертой книги Теяры Велиметовой «В унисон с тобой». Как и первые три книги – она о том, в чем больше всего нуждается весь мир – о любви. Она исцеляет и тех, кто ее получает, и тех, кто ее проявляет, надо только научиться видеть мир глазами любви. Именно такими глазами смотрит на мир Теяра Велиметова.

На презентацию ее книги пришли председатель региональной национальной культурной автоно-

мии азербайджанцев Московской области Эльшан Ибрагимов, председатель местного отделения этой региональной автономии в Ленинском городском округе Мамед Мамедов, советник главы администрации Ленинского городского округа Моисей Шамаилов, руководитель отделения «Союза женщин России» в Ленинском городском округе Елена Ястребова и другие. Много добрых, теплых слов было сказано в адрес писательницы, родившейся в многодетной сельской семье в Азербайджане.

Теяра Велиметова более 40 лет живет в Видном и находит здесь источник своего вдохновения, потому что стремится быть нужной, а для этого раскрывает перед читателями свою душу, в которой звучит гимн любви.

«САМУР»

КАСБУБАДИН ХКЕТАР

Садра Касбуба вичин кьуншидин кIвализ мугьман фенай. КIвалин иесиди адан вилик са бади ацIай шурва эцигнай. Касбуба шурвадин кьеняй якIун тике жагьуриз алахьна, амма са затIни жагьун тавурла вичин шалвардин кикер элкьуьриз эгечIна. КIвалин иесиди мягьтел хьана хабар кьуна:

– Вуна акI вучзава?

– Заз хуьрекдикай якIун ни кьезва, амма тикейар аквазвач, гьавиляй заз бадидин кьенез гьахьиз кIанзава, белки абур адан кIане аватIа.

Садра кимел ацукьнавай итимрикай сада Касбубадиной жузуна:

– Касбуба, ваз чиз, и дуйньяда вацIарикай лап чIехиди гьим я?

– Гьелбетда, Самур!

Итимри мягьтелвилелди вичиз килигиз акурла ада хьлагьна:

– Гьардаз вичин вацI чIехиз акун герек я.

Тядидаказ хтай Касбуба вичин кIвалаяй акьатай угьридал гьалтзава. Чехи пар гвай угьри паатай алатна фейидалай гуьгьуьниз Касбубади кьил галтадна вичин папаз эверзава:

– Я паб, я паб!

Садлагьана ахварай аватай папа жузава:

– Вуч хьана, я итим?

– Аквазвани ваз, гилан угьрияр гьихьтинбур ятIа? Акьван затIар тухузватIани, я ваз сагьрай лугьузвач, я заз салам гузвач.

Баş редактор
Сədaqət KƏRİMOVA

samuronline.com
sedagetkerimova@gmail.com

✓ Хьиле кIвал чIурда.

✓ Гьалчиз тежедай кьван кьамир.

✓ Хьуьтуьл гафуни аслан муьтIуьгьарда.

Ünvan: AZ 1073 Bakı,
Mətbuat prospekti,
“Azərbaycan” nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
055-530-10-05